

La síndrome del conill blanc

GEMMA LIENAS

El temps sempre ha resultat per a mi una coordenada molt important, però difícil de controlar i, malgrat que ara m'hi relaciono amb més habilitat que durant la meua joventut, reconec que em moriré sense haver aconseguit domesticar-lo. Encara era una nena, i ja m'identificava amb el conill blanc d'Alícia en Terra de Meravelles, que, amb el rellotge de butxaca a la mà, s'amoïnava pel pas del temps. Ja de ben jove, com ell, em vaig dir: ai, que arribaré tard!, i em vaig posar a córrer per mirar d'aconseguir que la vida em durés per a tot el que volia fer. Amb aquesta obsessió, sempre arribava a tot arreu abans d'hora: a la maternitat, al divorci, al pont aeri, a la meua condició d'àvia... A pesar de les dificultats de sincronia que la dèria m'ha originat amb el meu entorn, n'estic satisfeta perquè m'ha ajudat a assolir la majoria d'objectius vitals i em permet posar un peu en l'última part del trajecte amb un somriure de felicitat als llavis (ja sé que la felicitat té mala premsa entre els intel·lectuals d'aquest país; però jo m'obstino a ser feliç).

Anys 1971-1972: En fa cinc que es va publicar *Últimas tardes con Teresa*, de Marsé, i tres que vam viure el maig del 68. Els hippies omplen el planeta de flors, de "nos" a la guerra i "sis" a l'amor i d'olor de marihuana. En John Lennon treu al mercat l'*Imagine*. A Munic, tenen lloc els jocs olímpics més sagnants de la història: Israel i Palestina els aprofiten per carregar-se adversaris i no pas des d'un punt de vista esportiu. A la tele fan una sèrie d'en Rock Hudson en pla heterosexual conqueridor i a nosaltres encara ens queden anys per saber que morirà víctima de la SIDA, una nova malaltia el virus de la qual s'aïllarà l'any 1983 i que en els inicis afectarà sobretot el col·lectiu gai. Són també els últims anys -últims, sí, però encara amb prou força com per matar en Salvador Puig Antich el 1973- de la dictadura franquista, règim odiat que, de moment com a ciutadana, és l'únic que m'ha estat donat conèixer. Els espanyols i les espanyoles, si volem veure el *Decameron* de Passolini, hem d'anar a Perpinyà. Si volem comprar "la píndola" (eufemisme que designa els anticonceptius orals, legalitzats l'any 1968), hem d'anar amb la recepta mèdica en una mà, el carnet d'identitat a l'altra i la mirada baixa per no topar-nos amb els ulls de reprovació del farmacèutic. L'any 1972 es rebaixa la majoria d'edat

de les dones (prerrogativa que els homes ja tenien) dels 25 als 21 anys. Encara ens haurem d'esperar fins el 1975 per veure com se'ns retorna, a les dones, la nostra capacitat jurídica i deixem de necessitar, per exemple, el permís marital (en defecte del marit, era el pare qui ens atorgava la vènia) per obrir un compte corrent o per signar les lletres de compra del sis-cents. Encara ens haurem d'esperar deu anys (1981) per tenir la llei de divorci i perquè la dona es col·loqui en pla d'igualtat amb el marit i n'haurem d'esperar catorze (1985) per a la llei d'interrupció voluntària de l'embaràs.

I jo estudio tercer de Filosofia i Lletres a la Universitat Autònoma de Barcelona, que només fa quatre anys que s'ha posat en marxa i que de moment, sense espai propi, ha repartit l'alumnat entre el claustre del Monestir de Sant Cugat i un edifici que en el futur serà un institut dels que en el segle XXI se'n diuen de secundària. I em passejo pel claustre romànic -quin privilegi!- amb una panxa força discreta perquè el meu embaràs no és dels que es fan notar. La criatura -no hi ha ecografies que permetin saber-ne el sexe a priori- ha de néixer cap a finals de febrer d'aquest any bissextil. I jo em pregunto com m'ho faré per tirar endavant els meus estudis, la meva feina en una escola de nens i nenes amb minusvalideses psíquiques (aleshores se'n deia retardats mentals), el meu fill i la meva casa... i tot plegat sense ni un duro.

El pare del meu fill i jo tenim uns sous precaris per no dir miserables. Vivim en un pis de protecció oficial, en un carrer sense asfaltar al límit de Barcelona amb L'Hospitalet. Com que no tenim telèfon, si vull fer una trucada, he d'anar al bar saltant per damunt dels bassals que sembla que no s'assequin mai: encara no han començat a notar-se els efectes de l'escalfament de la Terra. Des del punt de vista del planeta, una sort! Des de l'òptica dels qui vivim en un pis tan mal construït que la humitat pinta de verd les parets, una llàstima. Això sí, s'ha de reconèixer que irradiem glamour, perquè en aquella època -a l'inrevés que ara- estava molt mal vist tenir diners.

Però jo estic segura que me'n sortiré. Que me'n sortiré de tot sempre. Perquè així ho he decidit i perquè tinc energia i coratge per parar un tren. I en les poques estones lliures, espero el naixement del meu fill llegint els contes de Cortázar,

menjant pa amb mortadel·la (no de la italiana, esclar; ja he dit que érem glamourosament pobres) i sense fer-me a la idea que el meu ventre en expansió vol dir una vida nova i demanant-me (amb sentiment de culpa) per què sóc diferent de les altres dones i per què m'han parit oblidant-se d'inocular-me l'instint maternal.

Durant els tres primers mesos de la vida del meu fill, les meves emocions oscil·laven. Em sentia molt responsable d'aquell ésser que no m'havia demanat de venir al món. Sentia tendresa per aquella criatureta tan indefensa. Sentia incomoditat perquè se m'acumulaven els exàmens i els treballs mentre ell plorava de mal de panxa. I sentia culpa perquè l'instint maternal no se'm feia present.

Sis mesos de canviar bolquers, donar biberons, vigilar cagarrines i observar somriures van desvetllar-me una tendresa i un amor pel meu fill, en David, com mai havia imaginat que podria sentir. Un any més tard, després de compartir banys i jocs, d'embadalir-me davant de cada aprenentatge, d'acompanyar febrades altíssimes i otitis persistents, de consolar i renyar, de riure i petonejar, d'estimar i ser estimada, la meva afecció -m'agrada més la paraula castellana, perquè em sembla més gràfica: el meu "apego"- per a en David era de tal magnitud que per tallar el vincle s'hauria necessitaria un martell hidràulic... i ni així. Aleshores em vaig adonar que, com en tantes altres qüestions, a les dones de la meva generació ens havien arriatat: l'instint maternal no existeix. Si per cas, pot donar-se a priori el desig de ser mare pel que has après a través de les relacions familiars, pel que t'han inculcat... O, com en el meu cas, pot donar-se a posteriori l'amor maternal a través de l'aprenentatge que fas en contacte amb el teu fill.

El dia a dia s'havia convertit en una gimcana de superar obstacles: llevar-se molt d'hora, endreçar la casa, posar en David a l'orinal, fer-lo esmorzar, vestir-lo, sortir de casa i engegar el sis-cents atrotinat -la situació econòmica ja no era desesperada, però tampoc per tirar coets- per recórrer l'autovia fins a Castelldefels, on treballava i on hi havia l'escola bressol de la criatura. La proximitat de tots dos centres, sumada a la comprensió de les professores (era, amb molta diferència, el més petit de tots), em permetia fer-li una visita als migdies. A les tardes, tornar a casa, fer puzzles amb en David, ensenyar-lo a cordar i descordar botons, banyar-lo, donar-li el sopar, explicar-li un conte, posar-lo a dormir, preparar més brou, fer

rentadores... I a les nits, a base de cafès, coca-coles, ducados i de vegades fins i tot centramines, estudiar, estudiar i estudiar.

El meu fill, doncs, em va fer descobrir l'alegria - i la satisfacció, la plenitud, la por, l'angoixa...- de ser mare i em va fer venir ganes de ser-ho novament, ara amb plena consciència. M'hi vaig posar el 1974, just acabada la carrera. Aquell embaràs el vaig viure sense perdre-me'n ni un instant: el resultat positiu del predíctor, la confirmació del ginecòleg, els batecs del cor escoltats no recordo a través de quin aparell, el creixement del meu ventre, la tibantor de la pell i les clivelles, els moviments de la criatura... Un mes abans del naixement, vaig preparar-ho tot per rebre-la: no tan sols el seu lletet o els bolquers, sinó tot el pis. Vaig pintar, vaig netejar, vaig penjar pòsters alegres, vaig fer unes cortines, em vaig inventar uns coixins i, quan vaig anar-me'n a parir, vaig deixar posat un joc nou de llençols i tovalloles per estrenar-los quan tornés; volia que la meva filla trobés que l'acollia un pis bonic i càlid.

La meva filla, la Lara, va néixer el 25 d'abril, un any després de la revolució de Portugal -els amics em van omplir l'habitació de clavells vermells!- i set mesos abans de la mort del dictador. En Franco, però, en aquell moment ja era una caricatura de la caricatura que havia estat com a "generalísimo"; i durant el seu últim mes de vida es va convertir en una mòmia mantinguda artificialment, de la qual "el equipo médico habitual" ens en donava comunicats regulars que ens desesperaven. ¿Podia arribar a ser etern?, ens preguntàvem amb inquietud.

Amb la Lara a casa, la gimcana va esdevenir més apassionant, però també més complicada. Els nens, la casa, l'escola a temps complet, llegir *Te deix, amor, la mar com a penyora*, de la Carme Riera i el diari acabat d'aparèixer *El País*, veure *Novecento* de Bertolucci i *La naranja mecánica* de Kubrick, donar el biberó a la Lara mentre li explico contes a en David perquè no tingui gelos, estudiar català a fons - una assignatura pendent per culpa de l'escola franquista-, jugar amb legos, pintar amb les mans, cuinar pels amics... La prova més temible de la gimcana són les malalties de les criatures. A les tres de la matinada un nen es posa a plorar amb estridència inconsolable. Hi vas, el toques, està bullint. Li dones una aspirina infantil -aleshores encara no estàvem advertits del perill de la síndrome de Reye ni existien

les apiretals-, passes la nit anant a veure'l, consolant-lo, donant-li una mica d'aigua... A quarts de vuit del matí, zombie perduda, iniciés el pelegrinatge telefònic per trobar un(a) cangur que pugui ocupar-se'n: la mare, la sogra, una germana, una veïna... I has estat afortunada de poder posar-t'hi tan d'hora; altres vegades, la salut de la criatura fa figa just quan us enfileu al cotxe per dirigir-vos a l'escola, el nano vomita i tu t'adones que té febre i que no està en condicions d'anar enlloc. Els minuts van passant, ningú no està disponible, arribaràs tard a la feina... A tot això, mentre fas les trucades, no fas res més perquè els telèfons no són inalàmbrics ni mòbils i el seu cordó negre et lliga a l'aparell. Finalment, la teva mare diu que pot venir de nou a onze; i una veïna, que s'hi estarà d'onze a dotze; i una germana, que pot quedar-se de dotze a dues. I tu, a l'hora de dinar, hauràs de córrer com una beneïta, per fer el torn de dues a quatre... I surts de casa, deixant preparat un brou lleuger i una poma al forn i amb el cor encongííssim d'abandonar el teu fill, que t'observa amb uns ulls tristos i esbatanats que reclamen la teva presència al seu costat, mentre tu penses que té raó, que la teva feina és molt important però ell, encara més, i que qui s'ha inventat un món laboral tan incompatible amb la família... ¿Eh? ¿Qui, qui? Això no pot ser!, exclames un dia que et sents al límit de les teves forces. Hem de trobar una solució. Però ¿quina? Els recursos econòmics familiars no arriben per contractar algú fix a casa, una persona que podria fer les feines i podria ocupar-se eventualment de les criatures malaltes. La solució és molt maig 68: busquem una cangur entre tres companys de l'escola. Li paguem un mínim al mes per no fer res; només pel seu compromís moral amb nosaltres. El dia que un dels nanos es posa malalt, ella va a la casa en qüestió i cobra per hores. Els dos primers mesos ensensem que hem trobat la pedra filosofal, però l'invent se'n va en orris quan totes les criatures es posen malaltes simultàniament i la cangur no pot repartir-se entre els tres domicilis. És aleshores que em prometo a mi mateixa que no tornaré a tenir cap fill si no aconseguixo una situació econòmica ben sanejada. I no hi arribaré fins els 45 anys, quan ja no em considero amb edat de ser mare.

Tinc una família de primera, però l'home amb qui l'he format no és el que jo imaginava, no és el que jo necessito. Una bona persona, un bon pare, un company agradable, però no és el que espero de la vida de parella. El clic que em fa reaccionar

és la pel·lícula *L'important c'est d'aimer*, amb la Romy Schneider i el Fabio Testi. És veritat! No n'hi ha prou amb l'amor als fills, ni a la feina, ni la passió pels llibres, ni... No és fins el gener del 1977, durant un concert dels Quilapayún (el pueblo unido jamás será vencido; de pie cantar, que vamos a triunfar...), que ho plantejo amb prou força i resolució com perquè la meva decisió es consideri irreversible.

L'abril del 1977 ens separem en una Espanya a la qual encara li falta un any per estrenar La constitució i *El último tango en París*. Tinc tot just vint-i-sis anys, un fill de cinc i una filla de dos. Tot i l'aire de renovació del país, encara ens falten quatre anys perquè s'aprovi la llei del divorci i encara separar-se es veu com una raresa i molt més quan no tens un motiu dels que, segons els valors socials, es consideren de pes (maltractaments, alcoholisme, ludopatia...) per esgrimir davant de la família i els amics. Em sento terriblement culpable: privo el meus fills d'una família completa i privo el meu ex -o em privo jo- de la convivència amb ells... La culpabilitat no és una bona consellera. Si a aquest factor hi sumem les lleis franquistes, que perjudiquen la dona... Per exemple, l'adulteri femení es castigava amb tres anys de presó; el masculí, no. I era adulteri gairebé qualsevol activitat que una dona dugués a terme amb un home que no fos el marit o el pare, per exemple, sortir d'una portalada acompanyada o ser enxampada ballant en un Sant Joan al Born. Si al factor "culpabilitat" hi sumem, també, les actituds, creences i comportaments dels jutges encara franquistes (ai!, que poc han canviat molts dels "nostres" jutges el 2004), que continuen considerant la dona, tal com marcava l'article 57 del Codi Civil de final dels anys 60, un ésser equiparable als menors, als bojós o dementes i als sord-muts analfabets (sic!!) i que, per tant, en cas de contenció tenien tendència encara, malgrat els canvis en les lleis, a atorgar la custòdia al pare, únic element assenyat de la parella. Si ho sumeu tot, entendreu que em plegués a condicions que anys després, amb unes lleis més justes i uns jutges menys partidistes, no hauria acceptat de cap de les maneres.

No us enfadeu, pares que llegiu això. Tampoc no estic a favor que les criatures siguin donades per sistema a les mares juntament amb el domicili familiar i una pensió vitalícia. Considero ara, i també ho veia així el 1977, que els fills tenen dret a continuar tenint un pare i una mare, raó per la qual penso que han de poder

viure amb tots dos, encara que sigui per separat. Naturalment, aquesta manera de veure-ho també va causar perplexitat en el meu entorn i algunes dones (he de confessar que cap home) ho van aprofitar per acusar-me d'abandonament de les criatures. Ja he deixat clar des del començament que sempre he arribat massa d'hora a tot arreu: també al divorci i als pactes pel que fa a la relació amb els fills.

Com a conseqüència de les condicions de rendició imposades per la "otra parte contratante" i acceptades per mi, la situació econòmica va caure un esglaió més avall de la misèria i em vaig instal·lar en l'estadi catastròfic, amb la particularitat que havia deixat de semblar-me glamourós: ara em resulta insuportable i decideixo que també resoldré aquest aspecte de la meua vida. D'altra banda, el que fins aleshores havia estat una gimcana va esdevenir una mena de cursa no pas de cent-metres-tanques sinó de 24-hores-tanques. I jo, som-hi a saltar dificultats: llevar-me a les sis per poder sortir de casa abans de les vuit, barallar-me amb la bateria del cotxe que es nega a engegar-se un matí cada tres, aprofitar els migdies per portar el meu currículum a altres centres amb l'objectiu de trobar una feina millor, mossegar-me els punys de ràbia perquè la veïna amb qui ens hem repartit els viatges de la tarda per recollir els nens s'ha oblidat els meus a l'escola... No totes les tanques que salto, però, són desgràcies, també hi ha les bones estones que em fan passar en David i la Lara, els atacs de riure descontrolats, les baralles de mentida, els viatges amb tendes de campanya, les confidències, els intents d'educació sentimental (sisplau, que no s'equivoquin com jo!)... I també l'ascensió professional i, de passada, econòmica i les noves relacions sentimentals i la sensació de controlar la meua pròpia vida, de ser capaç de fer front a totes les situacions noves i de prendre consciència de l'ampliació dels meus horitzons intel·lectuals, emocionals i vitals.

Anys 1981-1982: En fa un que en John Lennon va ser assassinat. Escoltem Vinicius de Moraes, Caetano Veloso i Jobim. Llegim *El nombre de la rosa* de l'Eco. Veiem *El cartero siempre llama dos veces* i *Patrimonio nacional*. S'ha aprovat la llei del divorci en contra de l'opinió dels bisbes espanyols, que òbviament consideren que els matrimonis mal avinguts s'han de mantenir junts, amb el benentès que la dona callarà i aguantarà (de fet, més de vint anys després, el 2004, perseveren en les mateixes creences i imputen l'increment de la violència de gènere al fet que les

dones ens haguem emancipat, es declaren partidaris de la submissió femenina i beneixen la sexualitat sempre que l'objectiu sigui procrear). Els bisbes espanyols també consideraven que les persones que s'ho poguessin pagar (ja se sap: pagant, Sant Pere canta!) podien demanar la nul·litat del matrimoni, com va fer el meu ex. Meravella de meravelles, malgrat que me'n queden un fill i una filla, m'arriba una sentència de la cúria que diu que aquest matrimoni mai no va existir; segons sembla, la nul·litat es basa en la meva ignorància pel que fa a la indissolubilitat del vincle. Mossens grisos asseguts en un despatx gris picant una màquina d'escriure gris al carrer de Ribadeneira, ¿de debò em creuen tan imbècil pel sol fet de ser una dona i jove? El general Tejero, representant una molt petita part de l'exèrcit espanyol, ens clava un ensurt de mort quan organitza un cop d'estat per salvar-nos de la democràcia que ve, amb tots els seus valors subversius; afortunadament, la rebel·lió és avortada. El 1982 el PSOE arriba al poder. Bufen autèntics vents de renovació.

I jo m'adono que si vull que els meus fills i jo puguem viure amb una mica de dignitat, he de millorar les meves condicions econòmiques i he de deixar l'ensenyament. Salto al món editorial. Em converteixo en la responsable de les edicions d'una empresa amb la seu principal a Madrid i passo a ser la reina del pont aeri. Eren anys heroics! Al pont de les 7'30 del matí, l'any 1983 era gairebé sempre l'única dona. Altre cop arribo massa d'hora.

Viure a cavall entre Madrid i Barcelona no és cap ganga, sobretot si no ets la Tita Cervera, àlies la baronessa, i t'has d'ocupar tu mateixa d'omplir la nevera d'una ciutat i de l'altra. I perquè la distància et priva de ser a casa en moments irrepetibles, que vius retransmesos via telefònica. Per exemple, la primera regla de la teva filla, l'atabalament, l'ajuda que li ha proporcionat el seu germà... I tu et fas menys punyent la nostàlgia utilitzant l'incident en l'escena d'una novel·la que escriuràs en el futur.

Des de primers dels vuitanta fins ara han passat una vintena llarga d'anys, compartits amb el meu fill i la meva filla i amb el que de debò ha estat el company de vida que jo volia i que necessitava. Anys al llarg del quals hem observat el desenvolupament de la democràcia per veure, després, com amb el PP feia una involució que ens va dur a la dictadura democràtica de l'Aznar, feliçment deixada enrere. Anys al llarg dels quals la condició de les dones ha fet uns passos endavant

per començar a patir un retrocés notable a primers del segle XXI. Des del punt de vista personal, anys cada cop més harmònics amb el que jo esperava de la vida. ¿I amb els fills? ¿Han estat tot flors i violes? No, no; tot no. Globalment, han resultat emocionats, commovedors, divertits, interessants. I puntualment, irritants, depriments, insuportables. ¿M'hauria estalviat els aspectes negatius si no m'hagués separat del pare de les meves criatures? No ho crec: si no haguessin estat aquests entrebancs, n'haurien estat uns altres, perquè els fills, quan creixen, necessiten un espai propi que, de vegades, obtenen a còpia d'un cert dolor, sobretot dels adults, però també d'ells mateixos.

El 2001 celebro els meus cinquanta anys amb una festa que, parodiant el d'un llibre esplèndid de Bryce Echenique, duu per títol: la vida exagerada de la Gemma Lienas. I aquell dia m'assabento que la meva filla està esperant una bessonada. Un cop més, sense haver-m'ho proposat, he arribat abans que els altres. Quan els bessons, en Jordi i en Biel, neixen, jo ja li he fet -de dona a dona- un regal a la meva filla: d'ençà que a ella se li acabi la baixa maternal i fins a les vacances d'estiu m'ocuparé dels nens. En total set mesos, que em porten (avantatges de no estar lligada a cap empresa d'horaris rígids, sinó de viure de la literatura i poder organitzar-me el temps com millor em sembli) a deixar el meu home i la meva casa d'Estrasburg, on visc en aquell moment, per instal·lar-me a Barcelona. El primer matí que em quedo sola amb en Jordi i en Biel i just quan tots dos alhora ploren de gana, se'm posen els pèls de punta i em demano si no he perdut el senderi, si no ha estat una equivocació oferir-me per mirar d'estalviar-li a la meva filla algunes de les angúnies que jo vaig patir a la seva edat. Tot sigui per la causa comuna de les dones "alliberades", em dic netejant-li el cul a en Jordi i donant-li el biberó a en Biel. No passa gaire temps que ja estic ben enganxada emocionalment (ai, el "apego...") a aquest parell de marrecs i, quan agafó el metro a quarts de vuit del matí, ja em començo a fondre de gust només d'imaginar-me el somriure amb què m'estaran esperant. Aquesta sensació tan càlida i tan gratificant se'm manté intacta quan, dos anys més tard, els recullo cada dimarts a l'escola bressol. El 2002 neix la Itziar, la filla del meu fill. Tot i que té una altra àvia amb molta més disponibilitat horària que jo, no em vull perdre la possibilitat d'establir-hi un vincle tan fort com el que

m'uneix als bessons i, per tant, comparteixo amb la consogra la feina de cangur. Hores d'ara, ningú no es sorprèn quan el juliol del 2003, en tornar a instal·lar-me a Barcelona, destino una habitació del pis als meus néts, amb joguines i amb mobles adaptats a la seva edat. Just aleshores, tot i que encara no ho sabem, està naixent a Bolívia la que cinc mesos més tard serà la meva quarta néta: la Mariona. Ara ja m'he reorganitzat els horaris per fer-li un espai per ocupar-me'n.

En definitiva, la maternitat i, de retruc, la meva condició d'àvia m'han proporcionat moltes satisfaccions. Des de la talaia dels 53 anys i asseguda a la taula familiar, que ha passat de quatre a deu membres en pocs anys, em sento afortunada d'haver creat una família com la que tinc, però continuo pensant que la maternitat no és ni l'únic ni el més important dels objectius de la vida d'una dona.